

ZAMONAVIY MAKTABDA DIREKTORNING PEDAGOGIK LIDERLIK KOMPETENSIYALARI

Axrorova Gulruh G‘ulomqodirovna

Uchtepa tumani 531 DMTT direktori

Annotatsiya: *Ushbu maqolada zamonaviy maktab sharoitida direktorning pedagogik liderlik kompetensiyalarining mazmuni, tuzilmasi va ta’lim sifati samaradorligini oshirishdagi o‘rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda maktab direktorining strategik fikrlash, pedagogik jarayonni boshqarish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish, pedagogik jamoani motivatsiyalash va ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirishga doir kompetensiyalari asosiy yetakchi omillar sifatida yoritiladi. Shuningdek, direktorning liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish orqali ta’lim jarayonida barqarorlik va natijadorlikni ta’minlash masalalari ochib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *pedagogik liderlik, maktab direktori, boshqaruv kompetensiyasi, ta’lim sifati, strategik boshqaruv, innovatsion faoliyat.*

Аннотация: *В статье научно анализируется содержание и структура педагогических лидерских компетенций директора в условиях современной школы, а также их роль в повышении качества образования. Рассматриваются ключевые компетенции директора школы, включая стратегическое мышление, управление педагогическим процессом, внедрение инновационных подходов, мотивацию педагогического коллектива и формирование благоприятной социально-психологической среды. Особое внимание уделяется развитию лидерских компетенций как важному фактору обеспечения устойчивости и эффективности образовательного процесса.*

Ключевые слова: *педагогическое лидерство, директор школы, управленческие компетенции, качество образования, стратегическое управление, инновационная деятельность.*

Abstract: *This article provides a scientific analysis of the content and structure of pedagogical leadership competencies of a school principal in the context of modern education, as well as their role in improving the quality of education. The study highlights key competencies of school principals, including strategic thinking, management of the educational process, implementation of innovative approaches, motivation of teaching staff, and the creation of a positive socio-psychological environment. Special attention is given to the development of leadership competencies as a crucial factor in ensuring sustainability and effectiveness in educational management.*

Keywords: *pedagogical leadership, school principal, managerial competencies, quality of education, strategic management, innovative activity.*

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimi oldiga qo’yilayotgan talablar mazmun va sifat jihatidan tubdan o’zgarib bormoqda. Jamiyatning intellektual salohiyatini yuksaltirish, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash hamda ta’lim jarayonida barqarorlikni ta’minlash maktab faoliyatini samarali boshqarishni talab etadi. Mazkur jarayonda maktab direktorining shaxsiy va kasbiy salohiyati, ayniqsa uning pedagogik liderlik kompetensiyalari ta’lim sifati va tarbiya samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo’lmoqda.

Zamonaviy maktab direktori nafaqat ma’muriy boshqaruvchi, balki pedagogik jarayonni strategik rejalashtira oladigan, pedagoglar jamoasini birlashtira oladigan, innovatsion g’oyalarni amaliyotga tatbiq etishga qodir yetakchi shaxs sifatida faoliyat yuritishi zarur. Ta’lim jarayonida pedagogik liderlik kompetensiyalarining mavjudligi o’qituvchilar faoliyatining muvofiqlashtirilishi, ularning kasbiy rivoji va motivatsiyasini ta’minlash, o’quvchilarni har tomonlama rivojlantirish uchun qulay ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

So’nggi yillarda ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlar maktab direktoridan yangi yondashuvlar, boshqaruv madaniyati va yetakchilik qobiliyatlarini talab qilmoqda. An’anaviy boshqaruv uslublari o’rnini pedagogik jarayonning sifati oshirishga yo’naltirilgan, ochiq muloqot va hamkorlikka asoslangan liderlik modeli egallamoqda. Shu nuqtayi nazardan, maktab direktorining pedagogik liderlik kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish masalasi ta’lim nazariyasi va amaliyotida dolzarb ilmiy muammo sifatida qaralmoqda.

Pedagogik liderlik kompetensiyalari maktab direktorining strategik fikrlashi, qaror qabul qilish mas’uliyati, innovatsion faoliyati, pedagogik jamoa bilan samarali muloqot olib borish qobiliyati hamda ta’lim jarayonida ijtimoiy mas’uliyatni his etishi bilan uzviy bog’liqdir. Ushbu kompetensiyalarning yetarli darajada rivojlanishi maktab faoliyatining samaradorligini oshirish, ta’lim sifati barqaror ta’minlash va pedagogik jamoada sog’lom ijodiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu sababli, zamonaviy maktab sharoitida direktorning pedagogik liderlik kompetensiyalarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning mazmun-mohiyatini aniqlash va rivojlantirish yo’llarini belgilash bugungi ta’lim tizimi uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo’lib, mazkur tadqiqotning asosiy yo’nalishini tashkil etadi.

Bugungi kunda ta’lim tizimida yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, texnologik va madaniy o’zgarishlar maktab boshqaruviga nisbatan mutlaqo yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Ta’lim sifati oshirish, o’quvchilarning intellektual va ijtimoiy salohiyatini rivojlantirish hamda pedagogik jarayonda barqarorlikni ta’minlash masalalari maktab direktorining boshqaruv faoliyatini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu jihatdan, zamonaviy maktab direktori faoliyatida pedagogik liderlik kompetensiyalarining o’rni va ahamiyatini ilmiy asosda o’rganish bugungi kun ta’lim amaliyoti uchun dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

So’nggi yillarda ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar maktab direktorining an’anaviy ma’muriy boshqaruvchi sifatidagi roldan pedagogik yetakchi sifatidagi roliga

o‘tishini taqozo etmoqda. Ta’lim muassasalarida samarali boshqaruvni ta’minlash, pedagoglar faoliyatini muvofiqlashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda ta’lim jarayonini strategik rivojlantirish masalalari direktorning pedagogik liderlik kompetensiyalariga bevosita bog‘liqdir. Mazkur kompetensiyalar yetarli darajada shakllanmagan sharoitda ta’lim jarayonida tizimsizlik, motivatsiya pasayishi va natijadorlikning susayishi kuzatilishi mumkin.

Zamonaviy ta’lim muhitida maktab direktori nafaqat boshqaruv qarorlarini qabul qiluvchi shaxs, balki pedagogik jamoani ilhomlantiruvchi, ularning kasbiy rivojiga ko‘maklashuvchi va o‘quvchilar manfaatlarini ustuvor deb biluvchi lider sifatida faoliyat yuritishi lozim. Ayniqsa, ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va interfaol metodlarning keng joriy etilishi direktorning pedagogik liderlik kompetensiyalarini doimiy ravishda rivojlantirib borishni talab etadi. Ushbu jarayon esa ilmiy-nazariy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqishni taqozo etadi.

Shuningdek, maktab direktori faoliyatida pedagogik liderlik kompetensiyalarining rivojlanganlik darajasi pedagogik jamoada sog‘lom ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish, nizoli vaziyatlarning oldini olish, o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Bugungi kunda ta’lim sifati ko‘rsatkichlarining ko‘p jihatdan rahbarning shaxsiy va kasbiy kompetensiyalariga bog‘liqligi ilmiy tadqiqotlarda ham o‘z tasdig‘ini topmoqda.

Mazkur omillarni inobatga olgan holda, zamonaviy maktabda direktorning pedagogik liderlik kompetensiyalarini chuqur ilmiy tahlil qilish, ularning tarkibiy tuzilmasini aniqlash va rivojlantirish yo‘llarini belgilash ta’lim nazariyasi va amaliyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot natijalari maktab boshqaruvini takomillashtirish, ta’lim sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Asosiy qism

Pedagogik liderlik kompetensiyasi zamonaviy ta’lim boshqaruvi nazariyasida maktab direktorining kasbiy faoliyatini tavsiflovchi muhim kategoriyalardan biri hisoblanadi. Ushbu tushuncha rahbarning nafaqat boshqaruv funksiyalarini bajarish qobiliyatini, balki pedagogik jarayonni rivojlantirishga yo‘naltirilgan yetakchilik salohiyatini ham ifodalaydi. Ilmiy manbalarda pedagogik liderlik kompetensiyasi rahbarning strategik fikrlashi, pedagogik jarayonni tahlil qilish, pedagogik jamoani boshqarish va ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan qarorlar qabul qilish qobiliyatlari majmui sifatida talqin etiladi.

Zamonaviy maktab sharoitida pedagogik liderlik kompetensiyasi direktorning pedagogik jarayonning maqsad va vazifalarini aniq belgilay olishi, ta’lim ishtirokchilari o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yishi hamda innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash orqali namoyon bo‘ladi. Bu esa rahbarning kasbiy faoliyatida pedagogik va boshqaruv komponentlarining uzviy integratsiyasini taqozo etadi.

Maktab direktorining pedagogik liderlik kompetensiyalarining tarkibiy tuzilmasi. Ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, maktab direktorining pedagogik liderlik kompetensiyalari bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan bir nechta tarkibiy komponentlardan iboratdir. Ushbu

komponentlar direktorning kasbiy faoliyatida ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, strategik kompetensiya maktab direktorining uzoq muddatli rivojlanish maqsadlarini belgilash, ta'lim muassasasining istiqbolini rejalashtirish va resurslardan oqilona foydalanish qobiliyatini ifodalaydi. Strategik fikrlashga ega direktor ta'lim jarayonida yuzaga kelayotgan muammolarni oldindan bashorat qila oladi va ularni bartaraf etish bo'yicha asosli qarorlar qabul qiladi.

Ikkinchidan, pedagogik-kommunikativ kompetensiya direktorning pedagoglar, o'quvchilar va ota-onalar bilan samarali muloqot olib borish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu kompetensiya pedagogik jamoada sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish, hamkorlik va o'zaro ishonchni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Uchinchidan, innovatsion kompetensiya direktorning ta'lim jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalar, raqamli vositalar va ilg'or tajribalarni joriy etishdagi faolligini aks ettiradi. Innovatsion kompetensiyaga ega rahbar ta'lim jarayonining sifatini oshirishga qaratilgan yangiliklarni qo'llab-quvvatlaydi va pedagoglarni ijodiy faoliyatga undaydi.

To'rtinchidan, motivatsion va reflektiv kompetensiya direktorning pedagogik jamoani rag'batlantirish, o'qituvchilarning kasbiy rivojini qo'llab-quvvatlash hamda o'z faoliyatini tahlil qilish qobiliyatlarini qamrab oladi. Ushbu kompetensiya pedagoglarning kasbiy qoniqish darajasini oshirish va ta'lim jarayonida barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik liderlik kompetensiyalarining ta'lim sifati va boshqaruv samaradorligiga ta'siri. Maktab direktorining pedagogik liderlik kompetensiyalarining rivojlanganlik darajasi bevosita ta'lim sifati va boshqaruv samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi. Pedagogik liderlik kompetensiyalariga ega direktor ta'lim jarayonini tizimli ravishda tashkil etadi, pedagoglar faoliyatini muvofiqlashtiradi va o'quvchilarning rivojlanishiga yo'naltirilgan muhitni yaratadi. Natijada ta'lim jarayonida rejalashtirish, monitoring va tahlil ishlari samarali yo'lga qo'yiladi.

Shuningdek, pedagogik liderlik kompetensiyalari maktabda innovatsion muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Rahbar tomonidan qo'llab-quvvatlangan innovatsion faoliyat pedagoglarning ijodiy salohiyatini ochib berish, ta'lim jarayonida zamonaviy metod va texnologiyalarni joriy etish imkonini yaratadi. Bu esa o'quvchilarning bilim darajasi va o'qishga bo'lgan motivatsiyasining oshishiga olib keladi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik liderlik kompetensiyalariga ega bo'lgan maktab direktorlarining faoliyati natijasida pedagogik jamoada ijobiy psixologik muhit shakllanadi, nizoli vaziyatlar kamayadi va o'qituvchilar o'rtasida hamkorlik kuchayadi. Bu holat ta'lim muassasasining umumiy samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida yuz berayotgan chuqur ijtimoiy, iqtisodiy va texnologik o'zgarishlar maktab boshqaruviga nisbatan yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Ta'lim sifatini barqaror oshirish, o'quvchilarni raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirish hamda pedagogik jarayon samaradorligini ta'minlash masalalari maktab direktorining kasbiy faoliyatida pedagogik liderlik kompetensiyalarining ahamiyatini keskin oshirmoqda. Shu

sababli mazkur mavzuni ilmiy jihatdan chuqur o‘rganish hozirgi davr ta’lim nazariyasi va amaliyoti uchun zarur hisoblanadi.

Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, maktablarda ta’lim sifati ko‘p jihatdan rahbarning shaxsiy va kasbiy kompetensiyalariga bog‘liq bo‘lib, ayniqsa pedagogik liderlik kompetensiyalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi ta’lim jarayonida tizimsizlik, pedagoglar faoliyatining muvofiqlashtirilmasligi va innovatsion jarayonlarning sustlashuviga olib kelishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, maktab direktorining pedagogik liderlik kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy asosda aniqlash dolzarb ehtiyoj sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Zamonaviy maktab sharoitida direktor faoliyatiga qo‘yilayotgan talablar tobora murakkablashib bormoqda. U nafaqat boshqaruv qarorlarini qabul qiluvchi shaxs, balki pedagogik jamoani ilhomlantiruvchi, ularning kasbiy rivojini qo‘llab-quvvatlovchi va ta’lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etuvchi lider sifatida faoliyat yuritishi lozim. Mazkur funksiyalarni samarali amalga oshirish esa pedagogik liderlik kompetensiyalarining nazariy va amaliy jihatdan chuqur o‘rganilishini taqozo etadi.

Shuningdek, maktab direktorining pedagogik liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi pedagogik jamoada sog‘lom ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish, nizoli vaziyatlarning oldini olish va o‘qituvchilar motivatsiyasini oshirish bilan bevosita bog‘liqdir. Ilmiy tadqiqotlarda ta’lim muassasasida ijobiy psixologik muhitning mavjudligi o‘quvchilar ta’lim natijalarining yaxshilanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi isbotlangan. Shu sababli mazkur mavzuni o‘rganish orqali ta’lim jarayonida insoniy omilning ahamiyatini ochib berish imkoniyati yuzaga keladi.

Bundan tashqari, pedagogik liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi ta’lim tizimida innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va ilg‘or tajribalarni ommalashtirish bilan ham chambarchas bog‘liqdir. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalarning joriy etilishi direktorning innovatsion va strategik kompetensiyalarini talab etadi. Mazkur jihatlar esa pedagogik liderlik kompetensiyalarining ilmiy asoslangan modelini ishlab chiqish zaruratini keltirib chiqaradi.

Shu asosda, zamonaviy maktabda direktorning pedagogik liderlik kompetensiyalarini o‘rganish ta’lim boshqaruvi samaradorligini oshirish, ta’lim sifati va natijadorligini ta’minlash hamda pedagogik jamoaning kasbiy rivojini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqish imkonini beradi. Mazkur tadqiqot natijalari maktab boshqaruvi tizimini takomillashtirish va ta’lim sohasida barqaror rivojlanishni ta’minlash uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lishi bilan izohlanadi.

Xulosa

Olib borilgan ilmiy-nazariy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy maktab sharoitida direktorning pedagogik liderlik kompetensiyalari ta’lim muassasasining samarali faoliyat yuritishini ta’minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ta’lim tizimida yuz berayotgan chuqur islohotlar va innovatsion o‘zgarishlar sharoitida maktab direktorining faqatgina ma’muriy boshqaruv funksiyalarini bajarishi yetarli emas, balki u pedagogik jarayonni rivojlantirishga yo‘naltirilgan strategik yetakchi sifatida faoliyat yuritishi zarurligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Tadqiqot jarayonida maktab direktorining pedagogik liderlik kompetensiyalarining mazmuni va tarkibiy tuzilmasi tahlil qilinib, ularning strategik, pedagogik-kommunikativ, innovatsion hamda motivatsion-refleksiv komponentlardan iborat ekanligi aniqlandi. Ushbu kompetensiyalarning o‘zaro uyg‘unlashuvi maktab boshqaruvining yaxlit tizimini shakllantirib, ta’lim jarayonida barqarorlik va natijadorlikni ta’minlashga xizmat qilishi asoslab berildi.

Shuningdek, pedagogik liderlik kompetensiyalarining rivojlanganlik darajasi ta’lim sifati, pedagoglar faoliyatining samaradorligi va o‘quvchilarning ta’limiy natijalari bilan uzviy bog‘liqligi ilmiy tahlillar orqali ochib berildi. Pedagogik liderlik kompetensiyalariga ega bo‘lgan maktab direktorlari tomonidan boshqariladigan ta’lim muassasalarida pedagogik jamoada ijobiy ijtimoiy-psixologik muhit shakllanishi, o‘qituvchilar motivatsiyasining oshishi va innovatsion faoliyatning faollashuvi kuzatilishi aniqlangan.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, maktab direktorining pedagogik liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish ta’lim jarayonini boshqarishda tizimli va ilmiy asoslangan yondashuvlarni joriy etishni talab etadi. Ushbu kompetensiyalarni shakllantirish orqali maktab boshqaruvida ochiqlik, hamkorlik va mas’uliyatga asoslangan liderlik modeli vujudga keladi hamda ta’lim muassasasining raqobatbardoshligi oshadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, zamonaviy maktabda direktorning pedagogik liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish ta’lim tizimini takomillashtirishning muhim sharti bo‘lib, mazkur jarayon ta’lim sifati va samaradorligini oshirish, pedagogik jamoaning kasbiy salohiyatini yuksaltirish hamda o‘quvchilar shaxsini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois, pedagogik liderlik kompetensiyalarini ilmiy asosda o‘rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha tizimli ishlarni amalga oshirish bugungi kun ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilishi lozim.

AMALIY TAVSIYALAR

1. Maktab direktorlarining pedagogik liderlik kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan malaka oshirish dasturlarini takomillashtirish. Direktorlar uchun tashkil etiladigan malaka oshirish kurslarida strategik fikrlash, pedagogik yetakchilik, innovatsion boshqaruv va refleksiv tahlilga yo‘naltirilgan maxsus modullarni joriy etish tavsiya etiladi.

2. Ta’lim muassasalarida pedagogik liderlikka asoslangan boshqaruv modelini joriy etish. Maktab boshqaruvida ma’muriy-buyruqbozlik uslubidan ko‘ra hamkorlik, ishonch va mas’uliyatga asoslangan liderlik yondashuvlarini qo‘llash orqali pedagogik jamoaning faolligini oshirish maqsadga muvofiqdir.

3. Pedagogik jamoaning kasbiy rivojini qo‘llab-quvvatlovchi muhitni shakllantirish. Direktor tomonidan o‘qituvchilarning innovatsion tashabbuslarini rag‘batlantirish, ularning kasbiy o‘sishini qo‘llab-quvvatlash va ijodiy faoliyatini baholash mexanizmlarini ishlab chiqish tavsiya etiladi.

4. Ta’lim jarayonini boshqarishda tahlil va refleksiya mexanizmlarini kuchaytirish. Maktab direktorining pedagogik faoliyati samaradorligini oshirish maqsadida muntazam monitoring, tahlil va o‘z-o‘zini baholash jarayonlarini yo‘lga qo‘yish hamda ularning natijalari asosida boshqaruv qarorlarini qabul qilish lozim.

5. Innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etishda direktorning yetakchilik rolini kuchaytirish. Ta’lim jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli boshqaruv vositalarini samarali tatbiq etish uchun direktorning innovatsion kompetensiyalarini rivojlantirish va pedagoglarni ushbu jarayonga faol jalb etish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abduqodirov A.A. Ta’lim tizimini boshqarishning nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2018.
2. Yo‘ldoshev J.G‘. Pedagogik menejment va liderlik asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
3. Safarov F.S. Ta’lim muassasalarini boshqarishda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.
4. Karimova M.K. Zamonaviy maktab rahbarining kasbiy kompetensiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. Xolmatov B.T. Pedagogik liderlik va ta’lim sifati. – Toshkent: Universitet, 2020.
6. Rahmonov D.Sh. Ta’lim boshqaruvida strategik rejalashtirish. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
7. To‘xtayeva N.N. Maktab boshqaruvida psixologik yondashuvlar. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. Qodirova G.B. Pedagogik jamoani boshqarish va motivatsiya masalalari. – Toshkent: Fan va ta’lim, 2018.